

Albert Valdes 130

Keeruliste aastate tunnistaja

Ken Kalling – TÜ tervishoiu instituut

Professor Albert Valdes oleks 1. detsembril saanud 130aastaseks. Ta oli üks neid õppejõude, kelle mälestust hoiavad õpilased hoole ja järjekindlusega, samamoodi nagu professor oli oma õpilasi töötama ja oma eriala armastama õpetanud. Professori mälestusele pühendatud arvukates kirjutistes on toodud välja valdkonnad, mille arengusse ta panustas. Need on Eesti patoloogilise anatoomia teaduskoolkonna rajamine; panustamine pedagoogilisse töösse; Eesti arstikonna organiseerimine; eesti meditsiinterminoloogia väljatöötamine ning ajakirja Eesti Arst pikaajaline toimetamine. Kirjapandule on raske midagi juurde lisada.

Puudutagem siinkohal vaid ühte episoodi professor Valdese karjääris. Selle 50 aasta jooksul arenes loodusteadus, kuid toimusid muutused ka ühiskonnaelus, viimased paraku mitte positiivses suunas. Edaspidi käsitletav on ühelt poolt niisiis pilguheit teaduslukku, näide sellest, kuidas teadustöö võib sattuda ideoloogiliste tõmbetuulte kätte, teisalt on see soov osutada äärmuslikele tingimustele, mis tabasid auväärt professorit ning millega ta pidi võitlema, püüdes säilitada sealjuures talle omaseid kõrgeid väärtusprintsipe.

Miks sellest juttu teha? Selleks et ühe olulise sünniaastapäevaga seoses osutada jätkuvale vajadusele meie meditsiiniloo suurkujude tegevust edasi uurida. Tõepoolest – A. Valdese puhul jäi eespool mainimata üks tema olulisi külgi – huvi meditsiiniloo vastu.

Professor Valdese kohta meenutatakse, et tema loengud sisaldasid meditsiini põhitõdesid, mida 19. sajandi viiekümnendatel aastatel

oli esimesena kirjeldanud saksa patoloog Rudolf Virchow. Valdes nimetas seda õpetlast nüüdisaja arstiteaduse alusepanijaks, oma distsipliini kõige tähtsamaks esindajaks, kelle jälgedes ka professor ise sammuvat. Sellele saab kinnitust TÜ muuseumide fondis hoitavaid A. Valdese loengukonspekte sirvides. Neist varasemates kirjutab ta eriala sisse juhatades: „Patoanatomias peetakse silmas mitte ainult puht morfoloogilisi muutusi, vaid ka [---] patoloogilisi-füsioloogilisi nähtusi, mis sugenevad morfoloogilistest muutustest.“

Senine rõhuasetus aga muutus. Et piltlikustada olusid, kus professor Valdesele tuli ühel päeval tööd teha, tsiteerigem tema kolleegi arstiteaduskonnast aastast 1949: „I. P. Pavlovi teened [---] aitasid kaasa füsioloogia ja füsioloogiliste meetodite sissetoomisele [---] endise osalt idealistlikel anatoomilisel-lokalistlikel ideedel põhineva Virchow'i õpetuse asemele.“ Toodud seisukohavõtt Virchow'i suhtes on veel küllaltki leebe, edaspidi kohtab sageli epiteeti „reaktsiooniline“.

Kõnesoleval ajal, eeskätt aastatel 1949–1952, leidsid ülikoolis aset inetud asjad. Formaalselt olid need esile kutsutud katsest ideoloogiseerida NSV Liidu bioloogiateadus. Ivan Pavlovi õpetuse vulgaarse tõlgendamise ning mitsuriluse-lõssenkismi taga oli ühelt poolt vene ksenofoobia ja messianism, teisalt marksistlik „idealismi“ eitamine. Kokkuvõttes sündis n-ö uus darvinism, mis eitas mendelismi-weismannismi-morganismi, rakuteooriat ning sisuliselt käsitles organismi holistlikult (sageli ka ühes tervikus keskkonnaga).

Kampaania tabas valusalt meditsiini, Tartuski leidis aset enesekriitika ja süüdistuste laine.

Tegelik eesmärk selgi kampaania, nagu stalinismiajastul viisiks, oli aga luua hirmuõhkkond, mille abil inimestega manipuleerida, neid valitseda. Meenutagem, et 1950. aastal jälitati eesti eliiti ka kodanliku natsionalismi vastase võitluse sildi all.

Võimud saavutasid oma tahtmise. A. Valdese konspektidest 1950/1951. aastast võib lugeda, et ta on olnud sunnitud uusi tuuli arvesse võtma, kirjutades: „Patomorfoloogiliste muutuste sugenemine ja arenemine on kõige tihedamas seoses füsioloogiliste toimuste häiretega, seega ei saa patomorfoloogilisi muutusi käsitleda isoleeritult, oma ette, nagu seda tehakse Virchow'i tsellulaarpatoloogia mehhanistlike reaktsiooniliste kontseptsioonide järgi.“ Kirjeldatud juhtumi näol on ühest küljest tegemist peatükiga teaduse ja meditsiini ajaloos (ei saa ka eitada patoloogilise füsioloogia esilekerkimist 20. sajandi jooksul), teisalt olid kaalul inimsaatused.

Teadlasena kaitses professor Valdes end, näidates, et tema koolkond on alati hoolinud eksperimentaalsetest meetodeist. 1949. aastal A. Valdes siiski loobus arstiteaduskonna dekaani ametist. Samal aastal kirjutas ta ülikooli ajalehes: „Üliõpilasi on vaja kasvatada raskusi ületama ja raskuste varal oskusi ja kogemusi omandama.“ Ka ta ise ei vandunud alla ning andis hariduse suurele hulgale tulevastele arstidele, kes oma õpetajat jätkuvalt hea sõnaga meenutavad.

ken.kalling@ut.ee